

NDËRLIDHJA NË MES STRUKTURËS SË PERSONALITETIT DHE RESPEKTIMIT TË MASAVE KUFIZUESE KUNDËR COVID-19 NDËRMJETËSUAR NGA FRIKA

Naim Telaku¹, Likana Cana¹, Lum Zharku², Arian Musliu²

¹ Kolegji AAB

² Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina"

Më 11 mars 2020, sëmundja e frymëmarrjes COVID-19 u shpall një pandemi globale nga Organizata Botërore e Shëndetësisë. Vende të ndryshme aplikuan masa të ndryshme kufizuese për të ndaluar përhapjen e virusit. Masat përfshinin karantinë sistematike që varion nga disa ditë në disa javë, distancim social, larje të shpeshtë të duarve, mbajtjen e maskave ose dorezave dhe kufizim fizik dhe social. Edhe pse studimet tregojnë se respektimi i këtyre masave të propozuara mund të ngadalsoi përhapjen e virusit, prapëseprapë, efikasiteti i tyre varet shumë nga gatishmëria e njerëzve për t'u pajtuar me to.

Instituti i inovacioneve globale të shëndetit në Mbretërinë e Bashkuar ekzaminoi procedurat e sjelljes të përdorura nga qytetarët në vende të ndryshme për të shmangur infeksionin COVID-19. Studimi i tyre zbuloi se pjesëmarrësit nga Spanja dhe Italia kishin më shumë gjasa të qëndronin në shtëpi, në krahasim me pjesëmarrësit nga Suedia dhe Singapori që kishin më pak gjasa. Për më tepër, pjesëmarrësit italianë kishin shkallë më të lartë të larjes së duarve, ndërsa pjesëmarrësit kinezë kishin më të ulëta. Prandaj, është e nevojshme të hetohet se përse gjatë një pandemie, persona të caktuar respektojnë masat shëndetësore, e disa të tjerë jo.

Literatura sugjeron se sa më shumë që njerëzit e perceptojnë situatën e pandemisë Covid19 si me efekte negative, aq më shumë respektojnë masat shëndetësore. Në një studim të ngjashëm të kryer nga Abdelrahman në Katar, u zbulua se sa më i lartë të jetë rreziku i perceptuar nga virusi, aq më të larta janë gjasat për të respektuar masat e rekomanduara shëndetësore. Ka shumë kërkime në psikologji që lidhin rrezikun dhe frikën e perceptuar me modifikimet adaptive të sjelljes. Vasilopoulos raportoi se nivelet e larta të ankthit dhe frikës rezultuan në kompleancë më të madhe të autoritetit. Në një studim tjetër, Kowalczyk dhe Gebiski vunë re një korrelacion të fortë pozitiv midis nivelit të frikës dhe respektimit të masave të rekomanduara shëndetësore ata gjetën se sa më i lartë të jetë niveli i frikës nga kontraktimi i virusit ose marrja e tij në shtëpi, aq më i lartë është niveli i raportuar i respektimit të masave. Për më tepër,

Harper dhe kolegët vërejtën në mënyrë të ngjashme se kur pjesëmarrësit u matën dhe u krahasuan se cili variabël lidhet me respektimin e masave të rekomanduara shëndetësore (frika nga virusi, bazat morale dhe orientimin politik) vetëm frika nga virusi ishte një parashikues i fortë i respektimit të masave shëndetësore

Në nivelin kolektiv, qasjet e psikologjisë së shëndetit si HBM (modeli i besimit shëndetësor) u inkorporuan për të përdorur më së miri mesazhet shëndetësore për popullatën, në mënyrë që kompleanca me udhëzimet shëndetësore të bëhet një praktikë për të reduktuar përhapjen e virusit. Për më tepër, HBM është gjetur të jetë i dobishëm në krijimin e ndërgjegjësimit publik në lidhje me përfitimet e ndjekjes së masave parandaluese. HBM përbëhet nga 5 faktorë: perceptimi i kërcënimit (i referohet bindjeve personale për mundësinë e kontraktimit të virusit), besimet e efikasitetit të reagimit (duke besuar se ndjekja e masave parandaluese shëndetësore është e suksesshme në mos kontraktimin e virusit), vetë-efikasiteti (besimi se dikush do të ndjek masat shëndetësore), sinjalet për veprim (shkaktuesit për promovimin e ndjekjes së masave shëndetësore) dhe karakteristikat individuale (mosha, demografia, faktorët e personalitetit).

Për këtë studim, rëndësi parësore kanë karakteristikat individuale të reagimit ndaj masave shëndetësore të COVID-19. Në varësi të tipareve të personalitetit, dikush mund të veprojë drejt mbrojtjes së vetvetes ose të kthehet në pasivitet si rezultat i vetë-efikasitetit të ulët. Prandaj, duhet të hetohet një lidhje midis frikës dhe personalitetit duke respektuar masat shëndetësore. Për shembull, individët neurotikë për shkak të natyrës së tyre të paqëndrueshme emocionale shpesh shqetësohen më shumë për shëndetin e tyre, dhe rrjedhimisht kanë më shumë gjasa të zbatojnë zakone të mira shëndetësore si higjiena orale. Në anën e kundërt, individët me stabilitet emocional priren të mos jenë të shqetësuar për shëndetin e tyre dhe nuk shfaqin sjellje të shëndetshme.

Një nga studimet e para që analizoi personalitetin me masa shëndetësore gjatë pandemisë COVID-19 hipotezoi se

njerëzit që shënojnë rezultate të larta në tiparet e treshes së errët (makiavelizmi, psikopatologjia dhe rivaliteti narcisist) nuk respektojnë masat shëndetësore të propozuara nga qeveria. Megjithatë, për shkak të popullaritetit dhe konsensusit të tij shkencor, korniza e personalitetit me pesë faktorë është përdorur gjerësisht dhe shumë studime kanë analizuar pesë tiparet (ekstraversionin, neuroticizmin, hapjen, pajtueshmërinë dhe ndërgjegjshmërinë) përgjatë pandemisë Covid-19.

Duke e vendosur modelin e lartpërmendur në kontekstin aktual të pandemisë, një studim nga Brouard, Vasilopoulos dhe Becher zbuloi se ekstraversioni lidhet negativisht me respektimin e masave, veçanërisht respektimi i distancës sociale për shkak të natyrës socializuese të këtij tipari. Për më tepër, bazuar në masat e lëvizshmërisë (historia e vendndodhjes dhe vetë-raportimet) ekstrovertët raportuan lëvizshmëri më të lartë gjatë pandemisë dhe lëvizje më të larta në të ardhmen në krahasim me tiparet e tjera, që do të thotë se ata shoqërohen pavarësisht rregullave udhëzuese.

Gjithashtu, neuroticizmi pritej të lidhej pozitivisht me respektimin e masave. Logjika teorike që qëndron pas kësaj hipoteze është se individët me paqëndrueshmëri emocionale kanë një prag më të ulët stresi dhe kanë më shumë gjasa të ndihen të shqetësuar përballë rrezikut, prandaj ata do të respektojnë masat shëndetësore të propozuara nga qeveria. Në dallim nga njerëzit emocionalisht të qëndrueshëm, të cilët nuk e bëjnë këtë pasi që ata kanë një prag të ulët stresi, mund të mos ndihen të kërcënuar dhe për këtë arsye të mos respektojnë masat e rekomanduara shëndetësore. Megjithatë, për sa i përket neuroticizmit si një tipar (paqëndrueshmëria e ulët emocionale), studimet jashtë kontekstit të pandemisë e ndajnë atë në dy grupe: grupi i parë i neuroticizmit (individët me rezultate shumë të ulëta në stabilitetin emocional) priren të kenë më shumë ankth për shëndetin e tyre dhe për këtë arsye marrin masa shëndetësore që parandalojnë sëmundjet. Nga ana tjetër, një studim nga Motus zbuloi se individët me rezultate të larta në neuroticizëm (të ulët në stabilitet

emocional) kur përballen me ankth, mund të përfshihen në sjellje të rrezikshme për të kërkuar lehtësim emocional, duke qarë në një stil jetese të pashëndetshëm.

Një studim tjetër analizoi modelin pesë-faktorësh të personalitetit me distancimin social. Në përputhje me modelin teorik, rezultatet tregojnë se ndërgjegjshmëria ishte e lidhur në mënyrë të konsiderueshme me distancimin social së bashku me stabilitetin emocional, i cili gjithashtu kishte një korrelacion signifikant me distancimin social, ndërsa pajtueshmëria ishte e lidhur negativisht. Sidoqoftë, një studim nga Clark dhe kolegët analizoi modelin e pesëshes të madhe të personalitetit me ndjekjen e masave shëndetësore dhe zbuloi se asnjë nga 5 tiparet nuk parashikonte ndjekjen e rregullave. Për më tepër, pikët më të larta në pajtueshmëri dhe ndërgjegjshmëri parashikuan marrjen e masave paraprake shëndetësore (duke mos respektuar rreptësisht masat shëndetësore, siç sugjeron modeli kur bëhet fjalë për ndërgjegjshmërinë); ndërsa pajtueshmëria, ndërgjegjshmëria dhe hapja ndaj eksperiencave parashikuan gjasa më të larta për t'u dhënë rekomandime shëndetësore njerëzve përreth tyre (miqëve, familjes, kolegëve). Është interesante se stabiliteti emocional nuk ka lidhje me rezultatet e sjelljes së shëndetshme.

Një studim tjetër i kryer nga Carvalho, Pianowski, & Gonçalves lidhi dy nga pesë tiparet e mëdha të personalitetit (ekstraversionin dhe ndërgjegjshmërinë) me dy masa kontrolli (distancimin social dhe larjen e duarve). Ata zbuluan se ekstrovertët kanë një korrelacion negativ me respektimin e masave shëndetësore, në kontrast me njerëzit e ndërgjegjshëm që shfaqin një marrëdhënie pozitive. Gjithashtu, pajtueshmëria është studiuar me masat shëndetësore. Në kontrast me ekstrovertët, njerëzit me rezultate të larta në pajtueshmëri demonstuan më pak lëvizshmëri dhe distancim më të madh social. Për më tepër, tipari i pajtueshmërisë tek gratë, në pyetësorë vetë-raportues u shoqërua me një gjasë më të lartë për të qëndruar në shtëpi në të kaluarën dhe të ardhmen; që do të thotë se ato nuk mendojnë të lëvizin shumë dhe nuk kanë lëvizur në të kaluarën pasi lëvizshmëria më e lartë mund të rrisë numrin e infeksioneve. Sidoqoftë, sipas modelit dhe studimeve që e mbështesin atë, individët e pajtueshëm kanë më shumë gjasa të sillen në një mënyrë të dëshirueshme shoqërore. Për më tepër, individët e pajtueshëm kanë nivele më të larta të empatisë së vetë-

raportuar dhe kanë më shumë gjasa të respektojnë masat shëndetësore për të mbrojtur të tjerët që mund të rrezikohen seriozisht nga pandemia. Për sa i përket hapjes ndaj eksperiencave, në ngjashmëri me neuroticizmin ose stabilitetin emocional, gjetjet janë kontradiktore. Chan dhe kolegët gjetën se individët me hapje të lartë kanë më shumë gjasa të qëndrojnë në shtëpi, siç rekomandohet nga qeveria. Megjithatë, kur u pyetën nëse planifikojnë të angazhohen në lëvizje të ardhshme (edhe pse kjo shkel rregullat e përcaktuara nga autoritetet), ata raportojnë se do të largohen nga shtëpia e tyre në pesë ditët e ardhshme. Në të kundërt, Abdelrahman, nuk gjeti asnjë lidhje midis hapjes ndaj përvojës dhe pajtueshmërisë me masat shëndetësore. Sipas modelit të paraqitur nga McCrae dhe Costa, hapja ndaj përvojës karakterizohet si kërkim i përvojave të reja dhe ideve jokonvencionale dhe prirjet të jetë një stil jetese më fleksibël, kurioz dhe kreativ, duke sugjeruar se kurioziteti më i lartë mund t'i bëjë këta individë më pak të prirur të jenë në përputhje me masat shëndetësore. Për më tepër, studimet tregojnë se individët me hapje të lartë janë më të vetëdijshëm për perceptimin e rrezikut akut, i cili mund të lehtësojë angazhimin në masat shëndetësore.

Edhe pse studimet e lartëpërmendura japin një kontribut të rëndësishëm në literaturën ekzistuese në kuptimin e dallimeve individuale gjatë pandemisë Covid-19, ato nuk janë të mjaftueshme për të kuptuar marrëdhënien e plotë të këtyre konstrukteve. Studimet e kryera deri më tani, kanë ndërtuar korrelacione midis strukturës së personalitetit dhe pleancës së masave parandaluese me qëllim të shmangies së rrezikut ose ndjenjës së përgjegjësisë. Struktura e personalitetit e përdorur ishte modeli klasik pesë-faktorësh i postular nga McCrae dhe Costa. Në studimin aktual, ne u përpoqëm të ndërtonim një model të ndërveprimit midis strukturës së personalitetit dhe ndjekjes së masave shëndetësore me frikën si ndërmjësues, duke përdorur një model të përshtatur të personalitetit, ku neuroticizmi matet si stabilitet emocional dhe hapja ndaj përvojës si intelekt. Pas shumë konsideratave, ne konkludim se ky model mund të ishte më i përshtatshëm për situatën aktuale. Përfundimisht, ne donim të shihnim nëse ndërveprimi midis strukturës së personalitetit dhe respektimit të masave të shëndetshme ndërmjetësohet nga emocioni i frikës dhe cilët faktorë të personalitetit ushtrojnë më shumë ndikim në respektimin e masave të shëndetshme.

Diskutimi

Në përputhje me studimet e mëparshme, ne zbuluam se faktorët e personalitetit lidhen me respektimin e masave parandaluese. Intelekti si një korrelator i lartë i sjelljes prosociale parashikoi të tre masat e ndjekjes së masave shëndetësore, distancimit social, kontrollit dhe higjienës. Për më tepër, lidhja e ngushtë e inteligjencës me kuriozitetin abstrakt dhe thithjen e ideve të reja, na çon në supozimin se individët me nivel të lartë intelekti arrijnë të zhvillojnë një kuptim sistematik të situatave të reja dhe arrijnë të përshtaten më mirë me to. Eysenck raportoi se intelekti parashikon përshtatje ndaj ndryshimeve mjedisore. Nofal në një mostër japoneze, gjeti gjithashtu një lidhje të ngushtë midis inteligjencës dhe kompleancës së masave parandaluese.

Intelekti është faktori më i ndërlidhur. Teoria e aktivizimit të tipareve.

Ndërgjegjshmëria nuk ishte parashikues signifikant i përputhshmërisë me masat kufizuese në path model të këtij punimi, megjithatë, ishte e lidhur ngushtë me tre masat që kemi përdorur për të vlerësuar respektimin e masave. Në modelin original me pesë faktorë të personalitetit, ndërgjegjshmëria portretizohet si e kundërta e sjelljes së pakujdesshme, ndërsa studime të tjera e lidhin atë me vetëdisiplinën dhe respektimin e rregullave. Duke qenë se respektimi i masave parandaluese u promovua shumë nga institucionet shtetërore dhe organet mjekësore, njerëzit me pikë të larta në ndërgjegjshmëri mund të kishin gjetur shtysën e brendshme për vetëkontroll dhe respektim të rregullave për të ndjekur rekomandimet. Një lidhje e lartë midis ndërgjegjshmërisë dhe respektimit të masave kufizuese u gjet gjithashtu nga Carvalho dhe Nofal

. Pajtueshmëria, edhe pse e lidhur me përmbajtjen dhe higjienën si masa kufizuese, nuk ishte një parashikues domethënës në path model. Lidhja e saj me respektimin e masave kufizuese është në përputhje me studimet e tjera që gjejnë efekte të ngjashme dhe zakonisht shpjegohet me faktin se pajtueshmëria mund të manifestohet si sjellje prosociale. Duke marrë parasysh që përgjatë pandemisë, opinioni mjekësor ishte se populllata më e rrezikuar nga Covid-19 janë të moshuarit dhe që mostra ynë ishin kryesisht të rinj, shqetësimi i tyre për të moshuarit në familje vërteton korrelacionet me pajtueshmërinë.

Stabiliteti emocional ishte një parashikues signifikant i përbajtjes dhe distancimit social si masa kufizuese në përballjen me pandeminë. Për më tepër, korrelacionet që rezultuan ishin negative, do të thënë sa më i ultë është stabiliteti emocional aq më e lartë do të jetë respektimi i masave kufizuese. Individët me një stabilitet emocional të ulët (neuroticizëm të lartë në modelin origjinal) përfshijnë një nivel më të lartë shqetësimi emocional, prandaj respektimi i masave kufizuese mund t'u shërbejë atyre si një mjet për të ulur një shqetësim të tillë në lidhje me kontraktimin e virusit.

Në analizimin e marrëdhënies së faktorëve të personalitetit me kompleancën lidhur me masat kufizuese, veçanërisht përbajtjen e Covid19, ekstraversioni tregoi rezultate befasisë në krahasim me gjetjet e studimeve të kaluara. Megjithatë, shumica e studimeve gjetën një korrelacion negativ midis të dyjave nën shpjegimin se ekstraversioni parashikon pozitivisht përfshirjen në sjellje të rrezikshme, në gjetëm një korrelacion pozitiv midis ekstrersionit dhe respektimit të masave shëndetësore. Duke pasur parasysh se ekstrovertët janë më të shoqërueshëm dhe ata kanë një rreth më të gjerë marrëdhëniesh shoqërore, ata kishin më shumë arsye të shqetësoheshin për shëndetin e të tjerëve. Në anën tjetër introvertët kanë më pak njerëz në rrethin e tyre, që do të thotë respektim më i ulët i masave kufizuese.

Për sa i përket marrëdhënies ndërmjet faktorëve të personalitetit dhe frikës, përveç stabilitetit emocional për të cilin korrelacioni ishte negativ, me gjithë të tjerët, korrelacioni ishte pozitiv, por signifikant vetëm për pajtueshmërinë. Duke qenë se rreziku i infektimit me virus perceptohej të ishte më i lartë për të moshuarit dhe mjaft i ulët për të rinjtë, korrelacioni midis frikës dhe pajtueshmërisë mund t'i atribuohet shqetësimit të pjesëmarrësve për shëndetin e njerëzve të tyre të afërt.

Pjesa më e madhe e studimeve që lidhin strukturën e personalitetit me kompleancën e sjelljeve të pranushme, ia atribuojnë tendencës për sjellje pro-sociale, shmangies ndaj rrezikut dhe sjelljes altruiste. Megjithatë, të dhënat nga studimi aktual tregojnë se frika është motivuesi më i madh i sjelljes së shëndetshme, ndërsa pajtueshmëria si një nga pesë tiparet e mëdha të personalitetit, lidhet me përvojën e frikës në kontekstin e pandemisë Covid19. Lidhja pozitive midis pajtueshmërisë dhe frikës së perceptuar thekson natyrën pro-sociale të tiparit dhe faktin se situata në fjalë paraqet një rrezik më të lartë për të afërmit e moshuar të të anketuarve sesa vetë të anketuarit.

Frika, nga ana tjetër, ishte parashikuesi më i fortë i respektimit të masave. Harper raportoi

se frika është parashikues më i madh i sjelljes së shëndetshme sesa orientimet morale ose politike, ndërsa gjeti se nivelet shumë të ulëta të frikës së perceptuar lidhen me nivele të larta të marrjes së rrezikut në situata sociale dhe rekreative.

Gjetjet e studimit aktual tregojnë një skenar ku frika ka një funksion adaptues. Për më tepër, gjetjet tona shkojnë paralelisht me studime të cilat kanë gjetur se frika është parashikuesi më i mirë i respektimit të masave kufizuese në përballjen me pandeminë Covid19.

Konkluzioni

Ne zhvilluam këtë studim, duke u përpjekur të hartojmë një marrëdhënie midis strukturës së personalitetit dhe respektimit të masave kufizuese kundër përhapjes së pandemisë Covid19 të ndërmjetësuar nga frika. Ekstraversioni, intelekti dhe stabiliteti emocional parashikuan nivelin e kompleancës, frika në kontekstin e pandemisë u lidh vetëm me pajtueshmërinë. Frika si faktor i vetëm, nga ana tjetër, ishte parashikuesi më i mirë i respektimit të masave.

